

الإسلام و التّقدّم

«معروف الرّصافي»^١

يَقُولُونَ فِي الْإِسْلَامِ ظُلْمًا بَأَنَّهُ
فَإِنْ كَانَ ذَا حَقًّا فَكَيْفَ تَقَدَّمَتْ
وَإِنْ كَانَ ذَنْبُ الْمُسْلِمِ الْيَوْمَ جَهْلُهُ
هَلِ الْعِلْمُ فِي الْإِسْلَامِ إِلَّا فَرِيضَةٌ
لَقَدْ أَيْقَظَ الْإِسْلَامُ لِلْمَجْدِ وَالْعُلَى
وَدَكَّ حُصُونِ الْجَاهِلِيَّةِ بِالْهُدَى
وَأَنْشَطَ بِالْعِلْمِ الْعِزَائِمَ* وَابْتَنَى*
وَأَطْلَقَ* أَذْهَانَ الْوَرَى* مِنْ فُيُودِهَا

يَصُدُّ ذَوْبَهُ عَنِ طَرِيقِ التَّقَدُّمِ!
أَوَائِلُهُ فِي عَهْدِهَا الْمُتَقَدِّمِ؟!
فَمَاذَا عَلَى الْإِسْلَامِ مِنْ جَهْلِ مُسْلِمٍ؟!
وَهَلِ أُمَّةٌ سَادَتْ بِغَيْرِ التَّعَلُّمِ
بَصَائِرَ أَقْوَامٍ عَنِ الْمَجْدِ نَوْمِ*
وَقَوْضَ* أَطْنَابِ الضَّلَالِ الْمُخَيِّمِ*
لِأَهْلِيهِ مَجْدًا لَيْسَ بِالْمُتَهَدِّمِ
فَطَارَتْ بِأَفْكَارٍ عَلَى الْمَجْدِ حَوْمِ*

(١) شاعرٌ عراقيٌّ مُعاصر

أبلاغة (٢) علم البيان «التشبيه»

در علم معانی، با معانی جملات، متناسب با «مقتضای حال» مخاطب آشنا شدیم.
اما در علم بیان چطور...؟

به دو عبارت زیر توجه کنیم:

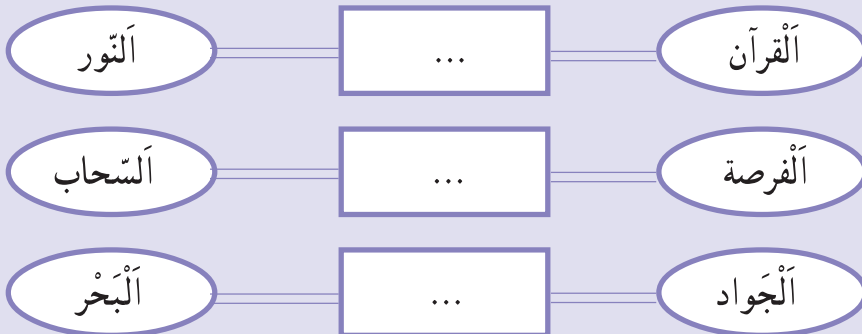
«الْجُنْدِيُّ شَجَاعٌ.»

«الْجُنْدِيُّ أَسَدٌ فِي الشَّجَاعَةِ.»

کدام عبارت در بیان رشادت و دلاوری «الجندی»، رساتر و قوی تر است؟

در علم بیان می آموزیم که می توان یک مفهوم را به اسلوب های مختلف بیان کرد.
یکی از موضوعات علم بیان «اسلوب تشبیه» است.

در هر یک از دو ستون، کلماتی را مشاهده می کنید؛
آیا می توانید بین کلمات هر گروه، صفتی مشترک تصور کنید؟

هر یک از مفاهیم زیر، صفت مشترک یکی از سه گروه فوق است. آن ها را
در جای مناسب خود قرار دهید:

کدام یک از عبارات‌های زیر مفهوم را بهتر و رساتر به شنونده منتقل می‌کند؟

- ۱- الْفُرْصَةُ تَمُرُّ. □
۲- الْفُرْصَةُ مِثْلُ السَّحَابِ فِي الْمُرُورِ. □

در جمله‌ی دوم فرصت به ابر تشبیه شده است.
ویژگی مشترک میان «فرصت» و «ابر» کدام است؟

- ۱- الْقُرْآنُ يَهْدِي. □
۲- الْقُرْآنُ كَالنُّورِ فِي الْهُدَايَةِ. □

در جمله‌ی دوم قرآن به نور تشبیه شده است.
ویژگی مشترک میان «قرآن» و «نور» کدام است؟

با اسلوب تشبیه می‌توان مفهومی را محسوس‌تر نمود و
آن را سریع‌تر به مخاطبان انتقال داد.

بدانیم

التشبيه

برای بیان همانندی چیزی با چیز دیگر در یک یا چند صفت، از
«تشبیه» استفاده می‌کنیم؛ مانند:

الْعَالِمُ بِالْأَعْمَلِ كَالشَّجَرِ بِالْأَثْمَرِ.
الْعِلْمُ فِي الصَّغَرِ كَالنَّقْشِ فِي الْحَجَرِ.

آیا در عبارات فوق، تشبیه توانسته است در نزدیک نمودن معنای موردنظر به ذهن
شنونده، مؤثر باشد؟

● آیا با دقت در مثال‌های قبل، می‌توانید عناصر تشکیل‌دهنده‌ی تشبیه را بیان کنید؟

عمر، برف است و
آفتاب تموز!

آیا در ضرب‌المثل‌های
فارسی نیز می‌توانید
رذای تشبیه را بیابید؟!

تَتَأَلَّفُ التَّشْبِيهُ مِنْ أَرْبَعَةِ أَرْكَانٍ :

١- الْمُشَبَّهَ : هو الأمر الذي نُريدُ إلحاقَه بغيره. مثلُ : القرآنُ و الفِرصة.

٢- المُشَبَّهَ به : هو الأمر الذي يُلحَقُ به المُشَبَّه. مثلُ : النور والسحاب.

«و هذانِ الطَّرْفانِ، رُكْنانِ أساسِيانِ في تأليفِ أسلوبِ التَّشْبِيهِ»

٣- وَجَهَ الشَّبَه : هو الوصفُ المُشترِكُ بينِ الطَّرْفَيْنِ مثلُ : الهداية و سرعة

المُرور. (ويكون وجوده في المُشَبَّه به أوضح و أقوى من وجوده

في المُشَبَّه)

٤- أداة التَّشْبِيهِ : اللفظُ الذي يَدُلُّ على التَّشْبِيهِ و يَرِبُطُ «المُشَبَّهَ» بـ

«المُشَبَّهَ به»

وهي : الكافُ، كانُ، مِثْلُ، يُشَبَّهُ و ...

بِامُوزِيمِ

● آیا جمله «الْعَلْمُ مُصْبَاحٌ» را با توجه به معنای آن، می توان از اسالیب تشبیه به شمار آورد؟

در این صورت :

— عَيْنِ أداة التَّشْبِيهِ.

– عَيَّنَ وَجْهَ الشَّبهِ بَيْنَ «الْعِلْمِ» وَ «الْمَصْبَاحِ».
باید دانست که وجه شبه معمولاً به صورت، تمییز و یا جار و مجرور می آید.

أنواع التَّشْبِيهِ

١- الْمُجْمَل :

«الْعِلْمُ مِثْلُ الْمَصْبَاحِ.» : ما حُذِفَ فِيهِ «وَجْهَ الشَّبهِ» :

٢- الْمُؤَكَّد :

«الْعِلْمُ مِثْلُ الْمَصْبَاحِ فِي الْهُدَايَةِ.» : ما حُذِفَتْ فِيهِ «أَدَاةُ التَّشْبِيهِ» :

٣- الْبَلِيغ :

«الْعِلْمُ مِثْلُ الْمَصْبَاحِ.» : ما حُذِفَ فِيهِ «وَجْهَ الشَّبهِ» وَ «أَدَاةُ التَّشْبِيهِ» مَعاً :

أَسْئَلَةٌ :

– ما هو التَّشْبِيهُ؟

– ما هي أدوات التَّشْبِيهِ؟

– ما هي أركان التَّشْبِيهِ؟

– ما هو التَّشْبِيهُ الْبَلِيغُ؟

۱- گاهی بر حسب نیاز و موقعیت، فعل‌ها به صورت صفت ترجمه می‌شوند؛ مانند؛ «تعالی، عَزَّوَجَلَّ، تبارک و...» قال الله عَزَّوَجَلَّ... «خداوند عزیز و بزرگ فرمود...»

۲- کلمه‌ی «کُلُّ» به معنای «همه، هر، هر یک» ترجمه می‌شود؛ مانند:

کُلُّ طالب = هر دانش آموزی   کُلُّ الطلاب = همه‌ی دانش‌آموزان

کُلُّ من الطلبة: هر یک از دانش‌آموزان

۶- کار با قوامیس لغت را بیاموزید!

متن زیر را بخوانید و پس از پاسخ به سؤالات آن را

ترجمه کنید:

۴- ترجمه‌هایتان را جرح و تعدیل کنید. نثر امروز شما با نثر دیروزتان تفاوت می‌کند!

تأمل في الأشجار والأزهار والخضار والثمار! إن ضوء الشمس أحد العناصر المؤثرة في نموها بأذن الله تعالى.

والاشعة فوق البنفسجية نافعٌ لعظام الإنسان والحيوان ويتكوّن فيها فيتامين الذي يشدّ الجسم شدّاً ويُبْعِدُهُ عن كثيرٍ من الأمراض إبعاداً.

۷- نکته‌های بلاغی و زیباشناختی زبان مبدأ را در ترجمه‌ها رعایت کنید!

إنّ للشمس فوائد كثيرة أخرى يجب علينا

الشكر لربنا - عزوجل - لكل منها.

۵- بگذارید ترجمه‌هایتان مورد نقد قرار گیرد. بونه‌ی نقد همه‌ی زوائد و ناخالصی‌ها را ذوب می‌کند!

***

أسئلة:

□ المعنى:

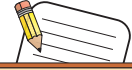
- أ- تأمل: صبرکن ○ امیدوار باش ○ اندیشه‌کن ○
 ب- الثمار: میوه‌ها ○ نتایج ○ بهره ○
 ج- العظام: بزرگان ○ عظیم ○ استخوان‌ها ○
 د- الأشعة فوق البنفسجية: نور بسیار بنفش ○ اشعه‌ی ماوراء بنفش ○ رنگین کمان ○

□ عین الترجمة الصحيحة:

يشدّ الجسم شدّاً: بدن را سخت می‌بندد ○ بدن را سخت محکم می‌کند ○

□ عین العنوان الذي لا يُناسب النص:

- الشمس نعمة ○ من نعم الله ○ نمو الأشجار ○

التمرين الأول

عَيِّن أركانَ التشبيه:

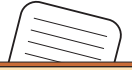
- ١- «مَثَلُ أَهْلِ بَيْتِي كَسَفِينَةِ نُوحٍ مَنْ رَكِبَهَا نَجَا.» (بيامبر اكرم [ص])
- ٢- إِتَمَّا الْعِلْمُ كَبَحْرِ زَاخِرٍ فَاتَّخَذَ مِنْ كُلِّ عِلْمٍ أَحْسَنَهُ
- ٣- الْكُرَيْمُ كَالْبَحْرِ فِي الْجُودِ عَلَى الْجَمِيعِ!
- ٤- الْعَالَمُ كَالنَّجْمِ نُورًا فِي الظُّلُمَاتِ.

التمرين الثاني

عَيِّن أنواعَ التشبيه:

- ١- الْعَمْرُ ضَيْفٌ* لَيْسَتْ لَهُ إِقَامَةٌ.
- ٢- الْعِلْمُ نُورٌ فَكُنْ بِالْعِلْمِ مُعْتَصِمًا*.
- ٣- الدِّعَاءُ سِلَاحُ الْمُؤْمِنِ.
- ٤- الَّذِي يَدْعُو بِغَيْرِ عَمَلٍ مِثْلُ الَّذِي يَرْمِي بِغَيْرِ وَتَرٍ*.

التمرين الثالث

ترجم الحديثَ وأجب عن السَّوَالَيْنِ:

- الْعِلْمُ نَهْرٌ وَ الْحِكْمَةُ بَحْرٌ.
وَالْعُلَمَاءُ حَوْلَ النَّهْرِ يَطُوفُونَ.*
وَالْحِكْمَاءُ وَسَطَ الْبَحْرِ يَعُوصُونَ.*
وَالْعَارِفُونَ فِي سُفْنِ النَّجَاةِ يَسِيرُونَ.

(الامام على (ع)

- ١- بِمِ شُبِّهَ الْعِلْمُ وَبِمِ شُبِّهَتِ الْحِكْمَةُ؟
٢- مَا الْفَرْقُ بَيْنَ الْحَكِيمِ وَالْعَارِفِ؟

التمرين الرابع

ترجم الدعاء من المناجاة الخمسة عشر:

إِلَهِي الْبَسْتَنِي الْخَطَايَا ثَوْبَ مَدَلَّتِي* وَجَلَّلَنِي التَّبَاعُدُ مِنْكَ لِبَاسِ مَسْكَنَتِي*.
إِلَهِي ظَلَّلْ عَلَيَّ ذُنُوبِي غَمَامَ رَحْمَتِكَ وَأُرْسِلْ عَلَيَّ عُيُوبِي سَحَابَ رَأْفَتِكَ.

التمرين الخامس

ترجم الآيات الكريمة ثم اكتب الإعراب و التحليل الصرفي لما أُشير إليه بخطّ:
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ* وَلَا تَجَسَّسُوا
وَلَا يَغْتَبِ بَعْضُكُم بَعْضًا#

التمرين السادس

صحح الأخطاء:

و كَلَّ أَمْرَ لَهَا وَقْتِ و تَدْبِيرُ
و فَوْقَ تَقْدِيرِنَا، لِلَّهِ تَقْدِيرُ
إِصْبِرْ قَلِيلًا فَبَعْدِ الْعُسْرِ تَيْسِيرُ
و لِلْمُهَيِّمِ فِي حَالَاتِنَا نَظْرُ

اسالیب حصر

متکلم بلیغ گاهی بدون آن که در ظاهر عبارت خود کلمه‌ای دال بر حصر و اختصاص بیاورد، ساختار جمله‌ی خود را به گونه‌ای بیان می‌کند که شنونده‌ی فهیم قصد او را دریافت می‌کند و تخصیص مورد نظر او را درک می‌کند.

ساختار: (ادات نفی + ادات استثناء)

۱- ﴿وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ﴾

جز این نیست که محمد پیامبری است که پیش از او پیامبرانی دیگر بوده‌اند

با خواندن متون ادبی و دقت روی نکته‌های بلاغی، «ذوق» خود را تقویت کنیم!

خداوند در مقابل کسانی که برای پیامبرش صفات دیگر از قبیل «شاعریّت، الوهیت و...» قائل بوده‌اند، این گونه او را در «رسول» بودن محصور می‌کند که محمد

«بلاغت» علاوه بر درک و فهم به «ذوق» نیز احتیاج دارد.

فقط یک فرستاده است نه چیز دیگر... بنابراین، صفات دیگر مناسب او نیست... او فقط رسول است!

ساختار: (إنما + ...)

۲- ﴿إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ﴾ تنها خردمندان پند می‌پذیرند.

«متذکر شدن» و به یاد آوردن، فقط از آن صاحبان خرد است (کسان دیگر متذکر نمی‌شوند)

***

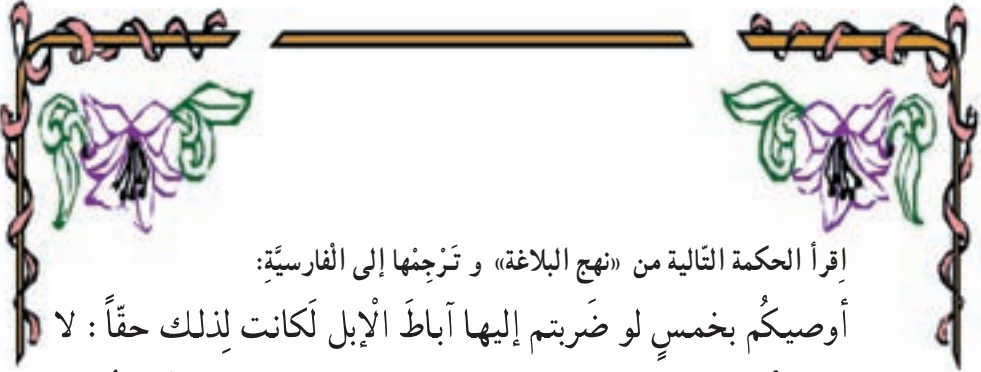
اکنون «حصر» را در آیات زیر مشخص کنید:

۱- ﴿وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ﴾ توفیق من تنها با خداست.

۲- ﴿إِنَّمَا تُنذِرُ مَنْ اتَّبَعَ الذِّكْرَ﴾ تنها، تو کسی را بیم می‌دهی که از قرآن پیروی کند.

۳- ﴿إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ﴾

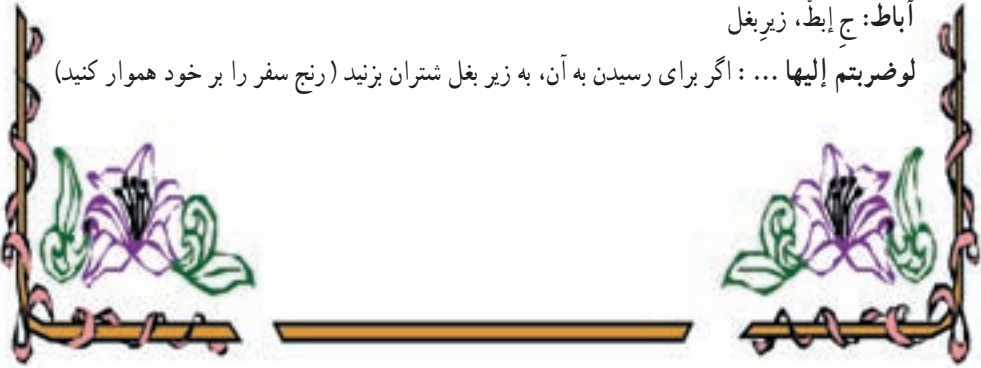
هر آینه از میان بندگان خدا تنها دانشمندان از او می‌ترسند.

اقرأ الحكمة التالية من «نهج البلاغة» و ترجمها إلى الفارسية:

أوصيكم بخمسٍ لو ضربتم إليها أباطَ الأبل لكانت لذلك حقاً: لا
يرجُونَ أحدٌ منكم إلا ربّه و لا يخافنَّ إلا دُنْبَهُ و لا يَسْتَحِينَّ أحدٌ منكم إذا
سُئِلَ عَمَّا لا يَعْلَمُ أن يقول لا أعلم و لا يَسْتَحِينَّ أحدٌ إذا لم يَعْلَمَ الشَّيْءَ أن
يَتعلّمه. و عليكم بالصَّبْرِ، فإنَّ الصَّبْرَ مِنَ الإيْمَانِ كالرَّأْسِ مِنَ الجَسَدِ...!

«حكمة ٨٢»

أباط: ج إبط، زيربغل

لوضربتم إليها ... : اگر برای رسیدن به آن، به زير بگل شتران بزئيد (رنج سفر را بر خود هموار كنيد)